

УДК 658.5:316.43:304:5

М. А. АФАНАСЬЄВА,
аспірантНаціонального технічного університету "Харківський політехнічний інститут"
вул. Кирпичова, 2, 61002, Харків, Україна

ЕКОНОМІЧНИЙ КОНТРОЛЬ СИЛАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД

Запропоновано механізм економічного контролю силами громадянського суспільства, що впливає з концепції сталого розвитку та теорії систем і актуалізує інтереси людини і суспільства, запускає процеси самореалізації підприємств, включаючи самоконтроль; опублікування аналітичної інформації розглядається як коригуючий засіб. Зроблено висновок про те, що громадянський контроль може стати фактором, який зміцнює суспільні інститути та ринок.

Ключові слова: економічний контроль; контрольні заходи; сталий розвиток; громадянське суспільство; суспільна структура; ізоморфізм; суспільний інститут; соціальний капітал.

Бібл. 16; рис. 2; табл. 1.

UDC 658.5:316.43:304:5

MARYNA AFANASIEVA,
Postgraduate
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"
2, Kyrpychova St., Kharkiv, 61002, Ukraine

ECONOMIC CONTROL BY CIVIL SOCIETY: AN INSTITUTIONAL APPROACH

The mechanism of economic control by civil society has been suggested. This follows from the concept of sustainable development and the theory of systems, actualizes the interests of man and society and triggers processes for the self-realization of enterprises, including self-control. Publishing analytic information is considered to be a corrective procedure. It has been concluded that civil control should be a strengthening factor for social institutions and market.

Keywords: economic control; control activities; sustainable development; civil society; social structure; isomorphism; social institution; social capital.

References 16; Figures 2; Table 1.

Нещодавно Україна пройшла 25-річний рубіж на шляху побудови ринкової економіки та демократичної держави. У цьому зв'язку багато провідних еко-

© Афанасьєва Марина Анатоліївна (Afanasieva Maryna), 2018; e-mail: marinaafanaseva911@gmail.com.

номістів країни висловили свою думку щодо причин тих труднощів, з якими зіткнулася наша країна, а також перспектив їх подолання. Узагальнюючи ці погляди, можна сказати, що роботі ринкових механізмів перешкоджає недостатній розвиток, а в деяких випадках і відсутність інститутів ринкового середовища.

На думку академіка НАНУ В. Гейця, розвиток вітчизняної економіки залежить від соціального капіталу та інститутів європейської демократії; тенденція до посилення демократичних засобів контролю бізнесу з метою подолання монополізму великого капіталу, який багато в чому приватизував і державу, є доцільною і визнаною в сучасному глобалізованому світі [1].

Важливість суспільних інститутів для успішного функціонування ринкової економіки, а також величезну актуальність цього для України підкреслюють багато авторитетних українських економістів: В. Вишневський, В. Геєць, М. Зверяков, В. Будкін, Б. Данилишин, Ю. Кіндзерський та інші. Особливу увагу приділено необхідності розвитку таких інститутів, як приватна власність, фондовий ринок, корпорація, у тому числі промислова, мале та середнє підприємство, довіра між основними суспільними групами, чесна конкуренція, право і мораль, громадянське суспільство. Вчені описують такі інституціональні проблеми: мала кількість ефективних власників, націлених на модернізацію бізнесу, на збільшення ступеня переробки сировини і здатних акумулювати для цього кошти; непрозорість бізнесу, що перешкоджає залученню інвестицій; слабка правова система, яка дозволяє корупцію; залежні від влади або олігархів зв'язки між підприємствами; падіння моралі та зростання рентоорієнтованої поведінки [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Важливий висновок робить М. Зверяков, який зазначає, що наявна економічна система є стійкою і відтворюється завдяки підтримці певними соціальними верствами, які вилучають наддоходи, насамперед, корумпованими чиновниками та олігархами [4]. Тому оздоровлення ситуації можливе через активізацію інших соціальних груп, а саме шляхом розвитку громадянського суспільства, малого і середнього бізнесу і подолання інертності населення [1; 3; 4; 6; 7]. А. Філіпенко говорить про солідарність як механізм залучення народу в побудову національної економіки [8]. Деякі вчені проводять історичний аналіз становлення розвинутого капіталізму через тривалу еволюцію суспільних інститутів і культури людини. Водночас вони попереджають про те, що країни, які приймають закони, придатні для інших історичних умов, отримують зовсім не той напрям розвитку, який є характерним для держав, у яких ці закони запозичено [3; 6]. Отже, необхідно розробляти власні підходи, враховуючи досвід інших країн. У декларації ЮНІДО (2013) записано, що кожна країна несе головну відповідальність за власний розвиток і має право на визначення його шляхів і відповідних стратегій.

Таким чином, **мета статті** — знайти нові форми і механізми участі громадянського суспільства у сталому розвитку підприємств і національної економіки у цілому; обґрунтувати категорії економічного контролю силами громадянського суспільства як інституту ринкового середовища.

Американський антрополог і соціолог угорського походження К. Поланьї, який дослідив становлення і розвиток капіталізму в Західній Європі з XV до середини XX ст., зробив важливий висновок про те, що саморегульований ринок (читай — ринкова економіка) не може функціонувати без ринкових механізмів, які не можуть виникнути з саморегульованого ринку. Принципи поведінки, які багато в чому визначають результати господарської діяльності, інституціоналізувалися не

за допомогою економіки, а завдяки соціальній організації. Німецький філософ і політеконом К. Маркс також доводив, що суспільні інститути є продуктами історичного розвитку.

Французький соціолог і філософ Е. Дюркгейм висловив ідею про те, що соціальні інститути і соціальні спільноти складають соціальну структуру суспільства. Інституціональна теорія поряд із суспільною структурою розглядає також відносини між її елементами і механізми, що їх формують.

М. Вебер, німецький соціолог і політеконом, проаналізував організаційні механізми у суспільстві, такі як ринок, бюрократія (приватне підприємство і державне управління) і політика (наприклад, демократія). Ймовірно, дані праці стали основою для формування сучасного погляду на сучасне суспільство як триєдиної структури з бізнесу, держави і громадянського суспільства.

Знаючи, що структура об'єкта є ключем до розуміння його властивостей, а отже, і до управління ним, перейдемо до пошуку найзагальніших ознак поділу кожної з трьох головних соціальних груп на підгрупи. При цьому хочеться звернутися до праць французького філософа О. Конта, який підкреслював першорядну важливість духовного порядку в суспільстві або порядку моральних цінностей, покликаних детермінувати суспільну ієрархію. Цінним є те, що Конт аналізував капіталістичне індустріальне суспільство і бачив реалізацію його основного закону — зростання багатства — через узгодження інтересів підприємців і робітників. Він вважав приватну власність неминучою, необхідною і корисною, але терпимою тільки тоді, коли вона сприймається не як право на зловживання, а як здійснення колективної функції обранцями долі або тими, хто завдяки своїм здібностям досяг економічного процвітання. Темі моралі приділяли увагу й інші вчені. Наприклад, М. Вебер своїми дослідженнями доводив, що цінності індивідумів визначають результати їх діяльності, а в сукупності — всього суспільства. Е. Дюркгейм передбачав, що люди за своєю природою є егоїстичними, проте норми, переконання і цінності, тобто те, що становить колективну свідомість, формують моральну основу суспільства, яка і забезпечує соціальну інтеграцію. П. Прудон вважав, що праця має бути для всіх вільною, і така свобода полягає в тому, що всі однаково повинні трудитися на благо суспільства. А. Фергюсон описував історію становлення громадянського суспільства від дикості та варварства до цивілізації, використовуючи як критерій переважання певних цінностей. Сучасний аргентинський філософ, фізик М. Бунге пише, що суспільні проблеми породжуються етичними [9].

Спираючись на праці таких учених, можна сформулювати загальну структуроутворюючу ознаку для українського соціуму — це якість виконання функцій своєї соціальної групи, сформульованих представниками двох інших соціальних груп, і дотримання моральних норм. Для досягнення певного рівня розвитку суспільства принципово важливо, які мотиви у ньому переважають: обов'язку та честі або особистого збагачення. За такої класифікації державний апарат складається з державних службовців і особисто вмотивованих чиновників, бізнес — з підприємців і отримувачів вигоди, громадянське суспільство — з громадян і обивателів (конформістів) [10]. Аналогічні моделі поведінки можуть бути названі як рентоорієнтовані та зумовлені наявністю соціального капіталу [11]. Доцільно зазначити, що переважання в суспільстві моральних цінностей зумовлює почуття радості від професійної та сумлінно виконаної роботи, а також громадянської єдності, які жив-

лять позитивне сприйняття життя у цілому, навіть незважаючи на наявні економічні труднощі. Ймовірно, зміцнення моралі здатне відсунути межу бідності для багатьох людей. З урахуванням цих міркувань структуру нинішнього суспільства можна зобразити на рисунку 1.

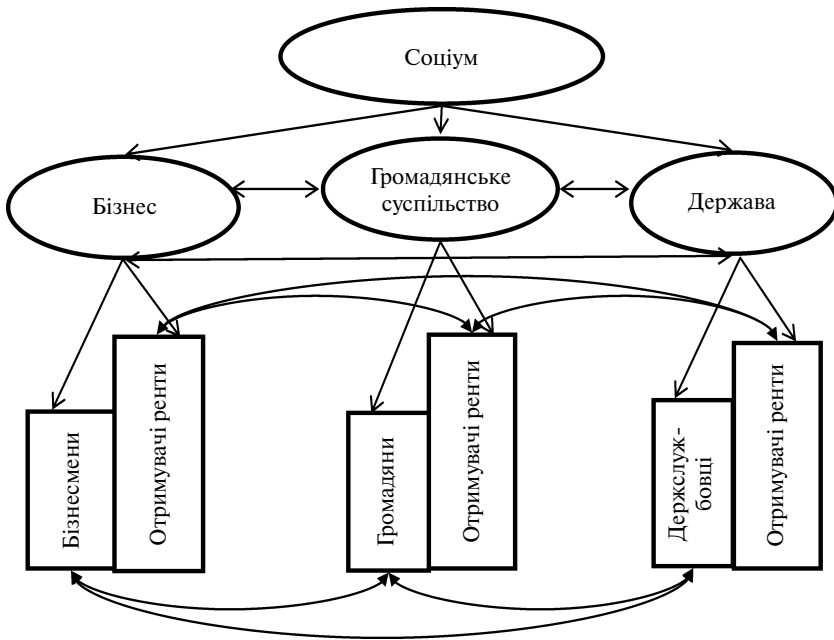

Рис. 1. Структура сучасного суспільства з урахуванням рентоорієнтованої поведінки

З огляду на те, що знайдено спільний структуроутворюючий критерій для всіх трьох основних груп сучасного соціуму, їх структури виявляються схожими, і можна говорити про ізоморфізм суспільної структури. До цього поняття нас підвело словосполучення “інституціональний ізоморфізм” у назві статті американських соціологів П. ДіМаджіо та У. Пауелла [12]. Хоча у цій статті йдеться про схожі структури підприємств (установ) одного організаційного простору, описані в ній примусовий механізм закону, нормативний механізм професійної думки і наслідувальний механізм позитивної практики, що викликають цю схожість, є справедливими і для більш загальної структури соціуму, яку пропонуємо ми. Оскільки закон, професійна думка і привабливість позитивних практик – це суспільні інститути, то описані механізми названо інституціональним ізоморфізмом.

Явище ізоморфізму описано різними науками, воно стосується однакової побудови різних, далеких у систематичному відношенні, організмів у біології, кристалів у хімії, мовних планів у лінгвістиці, груп та інших систем у математиці. Із загальної структури випливають схожі властивості, що дозволяє знання про одні об’єкти переносити на інші. У хімії вчення про ізоморфізм до того ж є основою для дослідження процесів концентрації та розсіяння хімічних елементів у земній корі. Продовжуючи цю тему, ми висуваємо гіпотезу про те, що підвищення частки в одній з трьох основних суспільних груп тих людей, які керуються професійністю та моральними цінностями, а не особистим збагаченням, приведе до аналогічних змін у двох інших групах, що позитивно позначиться на розвитку суспільства у цілому. У світлі теми цієї статті важливим є те, що підвищення соці-

альної активності всередині громадянського суспільства здатне спричинити позитивні зрушення і в бізнесі, і в державному секторі.

Запропонована гіпотеза у першому наближенні може бути верифікована шляхом порівняння статистичних даних про приріст громадянської активності та приріст валового продукту (за фізичним обсягом) у розрізі регіонів (рис. 2). Для 18 областей України та Києва за 2016 р. коефіцієнт кореляції між цими масивами даних становив 0,78. Громадянська активність (ГрАкт) розраховувалась як добуток кількості членів на обліку громадянських об'єднань, усередненої за рік, і використаних ними грошей. Лінія тренду вказує на те, що зростання громадянської активності позитивно впливає на зростання ВРП. При аналізі цієї інформації необхідно враховувати, що соціальний капітал (людський фактор) важко піддається кількісному виміру.

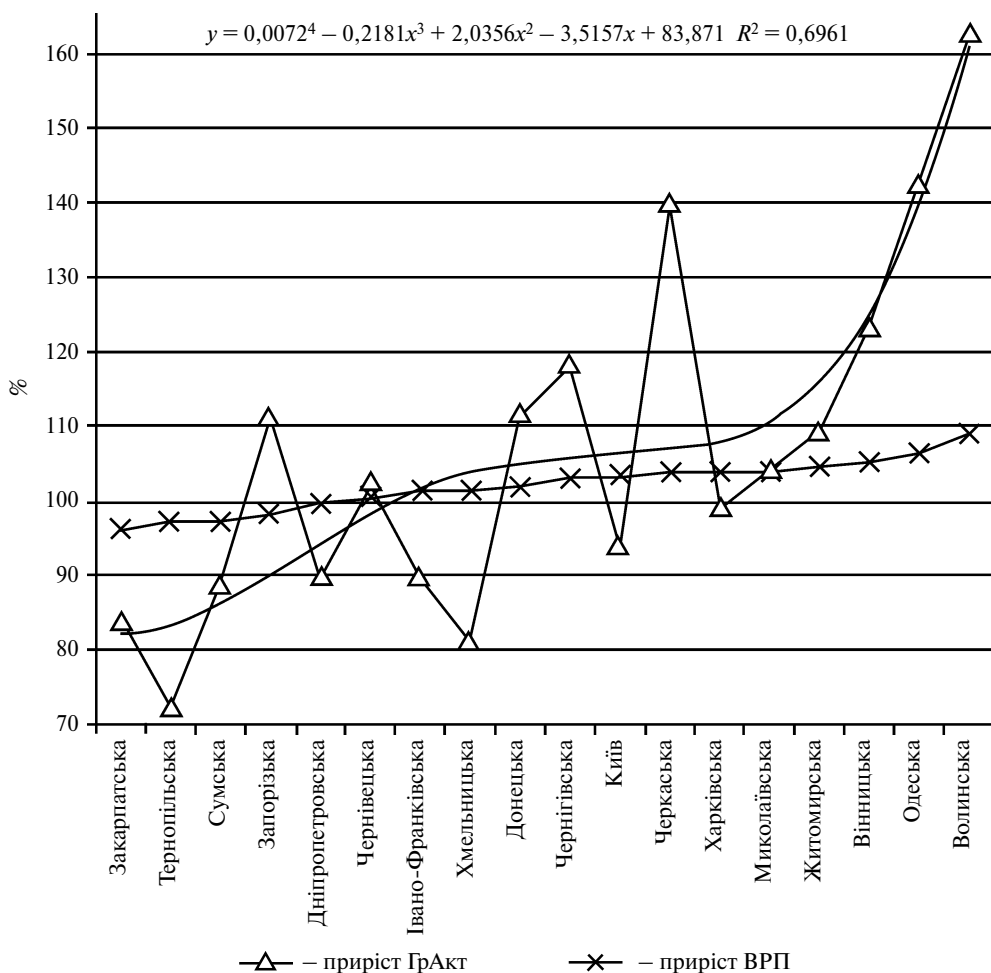

Рис. 2. Порівняння громадянської активності та валового регіонального продукту

Побудовано автором за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

Далі доречно зупинитися на визначенні корупції, яка, на думку багатьох експертів, є однією з головних причин низьких економічних показників. Згідно із Законом України “Про попередження корупції”, це зловживання службовим становищем з корисливими цілями, тобто корупція стосується не тільки державних і

місцевих чиновників, але й менеджменту в бізнесі. Одержання хабарів чиновниками і виведення бізнесом коштів з легального обігу на шкоду інвестиціям у розвиток підприємства – це ланки одного порочного ланцюга.

Тому акцент робиться на такому виді громадянської активності, як контроль господарської діяльності (економічний контроль) на базі публічної звітності та інших публічних даних. Такий контроль здійснюється науковими і професійними співтовариствами; сприяти йому можуть місцеві адміністрації та неурядові громадські організації через надання своїх інтернет-ресурсів для поширення його результатів, а також шляхом часткового фінансування. При цьому новий вид контролю потребує розробки теоретичної бази. У паспорті спеціальності 08.00.04 “економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)”, затверджену наказом ВАК України від 18 січня 2007 р. № 42-06/1, є напрям досліджень “Місце і роль неурядових організацій у лібералізації підприємницької діяльності”, який безпосередньо стосується порушеної проблеми. Проте за останні 10 років не було виконано жодної дисертаційної роботи з цих питань. Водночас напрям “Управління виробничо-господарською діяльністю підприємств (менеджмент)” і “Контролювання, моніторинг і діагностика діяльності підприємств” активно розробляються українською наукою. Інформаційній базі для контролю господарської діяльності силами громадянського суспільства присвячено більш ранні публікації [10]. Важливо, що, згідно з українським законодавством, фінансова та податкова звітність не є комерційною таємницею. Завдяки нещодавно прийнятим змінам до Закону України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність” найближчим часом очікується істотне поповнення релевантної інформації за рахунок великих і середніх підприємств усіх організаційно-правових форм господарювання. Ці зауваження підкреслюють актуальність обраної теми дослідження.

Слід підкреслити, що зміст сучасного контролю повинен відповідати суспільним і науковим трансформаціям останнього часу. Так, відповідно до концепції сталого розвитку, яка проголошена та еволюціонує під егідою ООН, контроль має відповідати інтересам усіх стейкхолдерів [13] *, причому краще, щоб кожна суспільна група сама формулювала і поширювала свої інтереси, оскільки при передаванні інформації від одних суб’єктів до інших її зміст може суттєво перекручуватися [10]. Урахування бізнесом інтересів суспільства здатне стати мотивом для підвищення продуктивності праці та поштовхом для синергії вкладів різних суспільних груп. Згідно з теорією систем, одним з головних факторів розвитку підприємства є підвищення його інформативності, що запускає механізм самоорганізації [14]. Тоді контроль господарської діяльності силами громадянського суспільства може надавати підприємствам необхідну інформацію для активізації внутрішніх процесів самоконтролю. Корируючим засобом виступає опублікування результатів аналізу вже здійснених господарських операцій. Тут доречно згадати девіз центральної американської газети Washington Post “Демократія помирає у п’їтмі”. Новий вид контролю доповнює корпоративний контроль, зовнішній аудит і державний контроль. Приклади наведено в роботі [15]. Запропоновану систему контролю, що дозволяє реалізувати право громадян на гідний рівень життя відповідно до Декларації прав людини ООН, зображено в таблиці.

* Business strategy for sustainable development: leadership and accountability for the '90s (1992). – International Institute for Sustainable Development, Deloitte & Touche, World Business Council for Sustainable Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.iisd.org/business/pdf/business_strategy.pdf.

Система економічного контролю

Характеристики	Види контролю		
	корпоративний і зовнішній аудит	державний	громадянський
Виконавці	Бізнес	Держава	Громадянське суспільство
Першочергова мета	Одержання прибутку	Зміцнення ієрархії влади	Розвиток людини і суспільства, у тому числі економіки
Результат	Зміцнення суспільних інститутів: право, власність, підприємство, мораль, довіра в суспільстві, чесна конкуренція, поділ праці та ін.		

Щоб ці підходи до контролю стали поширеними практиками, треба використовувати інституціональні механізми цифрової епохи, описані у статті У. Пауелла та інших [16]. Для нових ринків з ще не сформованими цінностями — це переконання в правильності нових підходів шляхом широкого просування інформації, залучення прихильників за допомогою укладання договорів і посилення позицій завдяки співробітництву з фондами. Йдеться про формування інститутів. Розгорнуте визначення соціального інституту дав американський соціолог і економіст, основоположник інституціонального напрямку в політекономії Т. Веблен. Згідно з його визначенням, суспільний або соціальний інститут — це історично існуюча або створена цілеспрямованими зусиллями форма організації спільної життєдіяльності людей, існування якої диктується необхідністю задоволення потреб суспільства в цілому або його частини; інститути характеризуються своїми можливостями регулювати дії індивідів, стимулюючи бажану і репресуючи небажану поведінку *.

Висновки

Таким чином, ринкова економіка успішно працює в поєднанні з суспільними інститутами, що народжуються в результаті соціальної поведінки та еволюції. Коли економічний контроль наповниться описаним вище змістом і стане поширеною практикою, його можна буде розглядати як фактор інституціоналізації. З великою ймовірністю це позитивно позначиться на устоях країни в цілому, зміцнюючи такі її інститути, як право, мораль, громадянське суспільство, приватна власність, чесна конкуренція та ін.

Список використаної літератури

1. *Геєць В.М.* Суспільний капітал — 25: одержавленість чи державотворення? // Економіка України. — 2016. — № 8. — С. 3–6.
2. *Геєць В.М.* Подолання квазіринковості — шлях до інвестиційно орієнтованої моделі економічного зростання // Економіка України. — 2015. — № 6. — С. 4–17.
3. *Вишневський В.П.* Глобальна неоіндустріалізація та її уроки для України // Економіка України. — 2016. — № 8. — С. 26–43.
4. *Зверяков М.І.* Уроки ринкової трансформації в Україні // Економіка України. — 2016. — № 8. — С. 7–25.
5. *Зверяков М.І.* Промислова політика і механізм її реалізації // Економіка України. — 2016. — № 6. — С. 3–18.

* Stanford Encyclopedia of Philosophy [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://plato.stanford.edu>.

6. Данилишин Б.М. Тактика еволюціонізму в сучасному економічному розвитку світу (в аспекті Третьої та Четвертої промислових революцій) // Економіка України. – 2016. – № 8. – С. 44–61.

7. Будкін В.С. “Економічна свобода” або “залежна економіка” – дилема регіону пострадянських держав // Економіка України. – 2016. – № 9. – С. 3–18.

8. Філіпенко А.С. Народна, солідарна економіка: концептуальний ескіз // Економіка України. – 2016. – № 6. – С. 19–28.

9. Bunge M. Finding Philosophy in Social Science // New Haven, Conn. : Yale University Press, 1996. – 448 p.

10. Афанасьєва М.А. Учет интересов общества в стратегии предприятий в условиях рынка // ЕКОНОМІКА: реалії часу. – 2016. – № 6 (28). – С. 127–133 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/No6/127.pdf>.

11. Архієреєв С.І., Шунілова М.В. Поляризація моделей економічної поведінки та ціннісних установок в сучасній економіці України // Соціальна економіка. – 2016. – № 1. – С. 5–15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://periodicals.karazin.ua/socoeconom/article/view/6797>.

12. DiMaggio P.J., Powell W.W. The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational field // American sociological review. – 1983. – Vol. 48. – Iss. 2. – P. 147–160.

13. Harrison J., Freeman R.E., Abreu M. Stakeholder Theory as an Ethical Approach to Effective Management: applying the theory to multiple contexts // Review of Business Management. – 2015. – Vol. 17. – № 55. – P. 858–869.

14. Мельник Л.Г. Теория развития систем : моногр. – Сумы : Университетская книга, 2016. – 416 с.

15. Афанасьєва М.А. Трансформация экономического контроля в условиях стремления к устойчивому развитию на примере машиностроительных предприятий / Проблеми і перспективи розвитку підприємництва : зб. наук. пр. – 2017. – № 3 (18). – С. 10–22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/33069>.

16. Powell W., Oberg A., Korff V., Oelberger C., Kloos K. Institutional analysis in a digital era: Mechanisms and methods to understand emerging fields / Researchgate, 2016. – 63 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.researchgate.net/publication/292409264>.

References

1. Heyets V.M. *Suspil'nyi kapital – 25: oderzhavlenist' chy derzhavotvorennya?* [Social capital – 25: establishment of the state or its development?] *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2016, No. 8, pp. 3–6 [in Ukrainian].

2. Heyets V.M. *Podolannya kvazirynkovosti – shlyakh do investytsiino orientovanoi modeli ekonomichnoho zrostantnya* [Overcoming the quasimarketness – a way to the investment-oriented model of economic growth]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2015, No. 6, pp. 4–17 [in Ukrainian].

3. Vyshnevskiy V.P. *Global'na neoindustrializatsiya ta ii uroky dlya Ukrainy* [Global neoindustrialization and its lessons for Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2016, No. 8, pp. 26–43 [in Ukrainian].

4. Zveryakov M.I. *Uroky rynkovoї transformatsii v Ukraini* [Lessons of the market transformation in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2016, No. 8, pp. 7–25 [in Ukrainian].

5. Zveryakov M.I. *Promyslova polityka i mekhanizm ii realizatsii* [Industrial policy and a mechanism of its realization]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2016, No. 6, pp. 3–18 [in Ukrainian].

6. Danylyshyn B.M. *Taktyka evolyutsionizmu v suchasnomu ekonomichnomu rozvytku svitu (v aspekti Tret'oi ta Chetvertoi promyslovykh revolyutsii)* [The tactics of evolutionism in world's modern economic development (in the aspect of the Third and Fourth industrial revolution)]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2016, No. 8, pp. 44–61 [in Ukrainian].

7. Budkin V.S. “*Ekonomichna svoboda*” abo “*zalezhna ekonomika*” – dylema rehionu postradyans'kykh derzhav [“Economic freedom” or “dependent economy” – a dilemma of the region of post-soviet states]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2016, No. 9, pp. 3–18 [in Ukrainian].

8. Filipenko A.S. *Narodna, solidarna ekonomika: kontseptual'nyi eskiz* [National and solidarity economy: conceptual sketch]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2016, No. 6, pp. 19–28 [in Ukrainian].

9. Bunge M. *Finding Philosophy in Social Science*. New Haven, Conn., Yale University Press, 1996.

10. Afanasieva M.A. *Uchet interesov obshchestva v strategii predpriyatii v usloviyakh rynku* [Society oriented strategies of enterprises in market conditions]. *EKONOMIKA: realii chasu – ECONOMICS: time realities*, 2016, No. 6 (28), pp. 127–133, available at: <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/No6/127.pdf> [in Russian].

11. Arkhiereev S.I., Shypilova M.V. *Polyaryzatsiya modelei ekonomichnoi povedinky ta tsinnisnykh ustanovok v suchasni ekonomitsi Ukrainy* [Polarization of models of economic behavior and value systems in the modern Ukrainian economy]. *Sotsial'na ekonomika – Social economy*, 2016, No. 1, pp. 5–15, available at: <http://periodicals.karazin.ua/soceconom/article/view/6797> [in Ukrainian].

12. DiMaggio P.J., Powell W.W. The iron cage revisited: institutional isomorphism and collective rationality in organizational field. *American sociological review*, 1983, Vol. 48, Iss. 2, pp. 147–160.

13. Harrison J., Freeman R.E., Abreu M. Stakeholder Theory as an Ethical Approach to Effective Management: applying the theory to multiple contexts. *Review of Business Management*, 2015, Vol. 17, No. 55, pp. 858–869.

14. Mel'nik L.G. *Teoriya Razvitiya Sistem* [Theory of System Development]. Sumy, University book, 2016 [in Russian].

15. Afanasieva M.A. *Transformatsiya ekonomicheskogo kontrolya v usloviyakh stremleniya k ustoichivomu razvitiyu na primere mashinostroitel'nykh predpriyatii, v: Problemy i perspektivy rozvytku pidpryemnytstva* [The economic control transformation in context of desire for sustainable development by example of machine-building enterprises, in: Problems and prospects of entrepreneurship development]. 2017, No. 3 (18), pp. 10–22, available at: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/33069> [in Russian].

16. Powell W., Oberg A., Korff V., Oelberger C., Kloos K. Institutional analysis in a digital era: Mechanisms and methods to understand emerging fields. Researchgate, 2016, available at: <https://www.researchgate.net/publication/292409264>.